

2026 Yılı NLS Kongresi Temasının Takdimi

Yazan: Patricia Bosquin-Caroz

VARITY¹

Psikanalizde Hakikatin Çeşitlenmeleri

*Ben her zaman hakikati söylerim; tümünü değil,
zira bir yolu yoktur tümünü söylemenin. Tümünü
söylemek harfiyen imkânsızdır: sözcükler kıfayetsizdir.*

*Fakat yine de bizzat bu imkânsızlık vesilesiyle
hakikat gerçeğe tutunur.*

Jacques Lacan, *Televizyon*

24. NLS Kongresi psikanalizde hakikatin çeşitlenmelerini incelemeyi önermektedir. Lacan, bir analizde ardışık ifşaların akabinde vuku bulan hakikat çeşitlenmelerini *varity* [*varité*]² neolojizminde yoğunlaştırır. [Analizde] hakikatin çeşitliliklerine açık olmamız gerektiğini söyler ve analizanın hakikati değil *sinthome*'un çeşitliliğini (*la vari(é)té*) dile getirdiğini ekler. Lacan öğretisi boyunca hakikate göndermede bulunmayı bırakmamıştır; ne ona büyük harf ile *Hakikat* olarak ilk yaklaşımında ne de onu çoğul, değişken ve yalancı bir hakikat olarak değerlendirdiği sonraki yaklaşımında. Bununla birlikte, bir şey sabit kalmıştır: Hakikatin yahut hakikatin etkilerinin, dilin ve konuşmanın hatta “dil çorbasının”³ yapısı ile eklemlenişi.

¹ Fransızcada *vérité* [hakikat] ve *variété* [çeşitlilik] sözcüklerinin birleşiminden oluşan ve İngilizcede de benzer bir şekilde karşılanan bu birleşik sözcüğü, yani hakikatin çeşitliliğini, Türkçede aynı doğallık ile karşılamamanın bir yolunu bulamadım. Fakat diliyorum ki bu metnin Türkçeleşmesi, bu metnin işaret ettiği çeşitlilik ve yenilik imkânını Türkçede de işitebilmemiz ve icra edebilmemizin yollarına katkıda bulunur, çn.

² Lacan J., “L’insu que sait de l’une-bévue s’aile à mourre”, 19 Nisan 1977 tarihli ders, yayınlanmamıştır, “boullion de langage.” (*Boullion de langage* ifadesine karşılık olarak “dil çorbası”nı önerebiliriz. Bu ifadede bir çorbanın içerebileceği *çeşitliğin* yanında dilin fokurdadığını, kaynama noktasında bulunduğunu da işitebilmek mümkündür, çn.)

³ A.g.e.

Başlangıçta Lacan, ifade ve dolayından farklı bir konuşma (*la parole*; söz, konuşma) boyutunun altını çizmiştir: ifşa. İfşa, gizli varsayılan yahut örtülü bir hakikatin örtüsünün kaldırılmasına göndermede bulunur ve *görme anına* denk düşer. Böylelikle hakikat, örtüsünün kaldırılması ile gizli tutulması ya da kaçışı arasında gidip gelirken, analiz her bir özneye özgü bir dizi ifşa olarak tanımlanır. Lacan, kurucu metni olan “Psikanalizde Sözün ve Dilin İşlevi ile Alanı”⁴ içerisinde dolu konuşmayı boş konuşmanın karşısına yerleştirir; dolu konuşma öznenin hakikatinin gerçekleştiği konuşmadır. Bu bakış açısına göre, ifşanın hakikati konuşmadaki (sözdeki) hakikate dairdir. “[B]u bizi ne doğru ne de yanlış olan bir gerçeklikle karşı karşıya bırakır.”⁵ Burada gerçeklik, kesinliğe herhangi bir göndermeden farklılaşır ve nesnel gerçeklik ile herhangi bir uyumluluğa atıfta bulunmaz. Bir sözün hakikati, kelimenin şeyle uyuşmasına bağlı değildir. Freud’un kendisi, uzun araştırmalarının neticesinde, bilinçdışında “duygulanımla yatırım yapılmış kurgudan” ayrıştırılamaz olan travmaların nesnel gerçekliğine inanmaktan vazgeçmiştir.⁶ Jacques-Alain Miller şöyle söyler: Analizde mesele “ne olduğunu söylemek değil”, ancak “olmuş olanı hakikat haline getirmektir. Ve bir de hakikat haline gelmede eksik kalan vardır: Bir delik (*trou*) açan travmalar [...] Mesele, söylemde yerini bulamayan şeye söylemi ulaştırmaktır.”⁷

Fakat Lacan, tüm bunların ötesinde, Freudcu keşfin yeniliğini, öznenin “normal[de] [...] hata, yanlış-tanıma, hatta olumsuzlama düzeni içinde”⁸ gelişmekte olan söyleminde aniden hücum eden şeye göre konumlar. Hakikat bir yanılgıdan (*la méprise*), bir dil sürçmesinden, bir sakar eylemden, tökezleyen ve “ardındaki bir hakikati” ortaya çıkaran bir şeyden, bir başka anlamdan belirir. Öznenin anlatısının akışını bozup onu sollayan bir sendeleme formunda meydana gelir. “Hakikat hatayı yanılgının yakasında yakalar.”⁹ Bu, öznenin ne söylediğini bilmediği anlamına gelir; o daima söylemek istediğinden, daima söylemeyi bildiğinden fazlasını söyler.

⁴ Lacan J., *The Function and Field of Speech and Language in Psychoanalysis*, *Écrits*, trans. B. Fink, Norton, London, 2006.

⁵ *A.g.e.*, s. 212.

⁶ Freud S., *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887-1904*, ed. and trans. J. M. Masson, Belknap Press, Harvard, 1895, 21 Eylül 1897 tarihli mektup, s. 264; ayrıca *Standart Edition* içerisinde “Extracts from the Fliess Papers”, S.E. I, s. 260.

⁷ Miller J.-A., “L’orientation lacanienne. Choses de finesse en psychanalyse”, Paris 8 Üniversitesi’nde 18 Mart 2009’da verilen ders, yayınlanmamıştır.

⁸ Lacan J., *The Seminar, Book I, Freud’s Papers on Technique*, ed. J.-A. Miller, trans. J. Forrester, Cambridge Press, 1988, s. 265. (Türkçesi için Lacan J., *Seminer Kitap I – Freud’un Teknik Yazıları, Jacques-Alain Miller’in Hazırladığı Metin*, çev. C. Özcan, Encore Yayınları, 2024, s. 384.)

⁹ *A.g.e.*

Hakikat, bastırma ve tarih

J.-A. Miller'in "Jouissance (zevk) ile Yeni Bir İttifak"¹⁰ metninde belirtmiş olduğu üzere, Lacan'a göre bir analiz, özne için öncelikle, *Hakikat*'in tekil haliyle ilerleyişinden müteşekkildir, yani, bir hikâyenin (tarihin) devamlılığında kayıtlı olduğu varsayılan *Hakikat*. Lacan'ın "Psikanalizde Sözü ve Dilin İşlevi ile Alanı'nda" gönderdiği "tarih" terimi "bilinçdışı" terimine yanıt verir. "Bilinçdışı benim tarihimin bir boşlukla işaretlenmiş yahut bir yalan tarafından mesken tutulmuş bölümüdür (*chapitre*); sansürlenmiş bölümüdür."¹¹ Analizde hedef bu tarihi yeniden inşa etmektir. Bastırmanın metodik olarak kaldırılması, örtünün kaldırılması, tarihin süreğenliğinin onarılması ve gizli hakikatin yeniden bulunmasına olanak sağlar. Freud'un histerikler ile tecrübesi onu, biyolojik hafızayı, öznenin yeniden inşa edilmiş tarihini ilgilendiren hatırlama [*remémoration*] ile karıştırmamaya yöneltmiştir. Öznenin yeniden inşa edilmiş tarihi, olayın *yeniden öznelleştirilmesini* ve ardıl olarak *yeniden yapılandırılmasını* içerir. Bu sebeple Lacan psikanalizi, öncelikle, öznenin kendi tarihini, bir başkasına hitap eden söz aracılığıyla oluşmuş olarak üstlenmesi olarak tanımlamıştır.

Dora vakasına dair olarak Lacan daha sonra, diyalektik "tersyüz etmelere"¹² ve böylelikle de analizin ilerleyişine katılan "hakikatin gelişimleri" ifadesini kullanacaktır. Dolayısıyla bastırma ve hakikat zıttır. "[B]astırma kavramı, ifşa tecrübesince çağrılır, talep edilir, davet edilir."¹³ Ancak Freud'a geri dönüşünde Lacan, her şeyden evvel, olguların doğruluğundan uzaklaşan keşfinin keskin yanını yeniden ortaya koyacaktır. "Freudcu Şey" makalesinde, Freud'un esas keşfinin şunu onamakta yattığını açıklar: "o [*ça*], bilhassa en az beklendiği yerde, yani ıstırabında konuşur."¹⁴ "Ben, hakikat, konuşuyorum."¹⁵ Bu noktada öncelikle şunun altı çizilmelidir ki bu sav her şeyden evvel sözceleme (*énonciation*) düzenindedir, evrensel doksa karşısında şahsî bir inancı bildiren bir kendilik [*moi*que] sözcüsü değildir.

¹⁰ Krş. Miller J.-A., "A New Alliance with Jouissance", *The Lacanian Review*, 2. Sayı, ed. V. Voruz, 2016 Sonbahar.

¹¹ *A.g.e.*

¹² Lacan J., "Presentation on Transference", *Écrits*, *a.g.e.*, s. 179.

¹³ Miller J.-A., "Truth is Coupled with Meaning", *The Lacanian Review*, *a.g.e.*, 2. Sayı, s. 12.

¹⁴ Lacan J., "The Freudian Thing", *Écrits*, *a.g.e.*, s. 344.

¹⁵ *A.g.e.*, s. 340.

Hakikat ve bilgi

Lacan hakikati bilgi ile karşılaştırmak ve onun bilgi karşısındaki üstünlüğünü vurgulamak ile başlamıştır. Bilhassa Menon'un paradoksuna yaptığı atıf şunu savunmasını sağlar: “epistémè, yani biçimsel bir tutarlılıkla bağlantılı bilgi, insan deneyiminin tüm alanını kapsamaz”.¹⁶ *Alèthès doxa*, yani hakiki kanaate dair ise Lacan, “burada, bağı olan bir bilgide kavranamaz bir hakikat vardır” der.¹⁷ Menon ve Sokrates arasındaki diyalogda işleyen diyalektik yönteme benzer şekilde Lacan, hakikatin, içinde çalıştığımız, yaratıcı ve belirmeye başlayan boyutunu vurgular ki bu, önceden oluşmuş bir bilgiye ait [hakikat] değildir.

Tersyüz etme

Lacan hakikat ve bilgi arasındaki bu karşıtlığı devam ettirmeyecektir. Bu ikisinin eklemlesmesinin belirlediğini görmek için, Lacan'ın onu analitik söylem matemende biçimlendireceği “Okul Analisti Üzerine Öneri'sini” beklememiz gerekecektir. Hakikat ve bilgi iki sınıfa ayrılamaz. “Doğuş anında kendini hakikat olarak şunan şey [ancak] kayda geçip yerleştikçe bilgiye dönüşür.”¹⁸ Passe Önerisi, bilinçdışı hakikat üzerine bir bilgi olan bu perspektif içerisinde konumlanır. Hakikat öncelikle bir na-bilgi (*un non-savoir*) olarak ortaya çıkar, serbest çağrışım yoluyla kendini gösterir ve nihayetinde bir bilgi biçimini alır. “[Ö]yle sıkı bir harf zinciri olarak eklemlesir ki, der Lacan, tek bir harf bile atlamamak koşuluyla, bu na-bilinen (*le non-su*), bilginin çerçevesi olarak düzenlenir” der.¹⁹ Ayrıca Lacan analizin sonunda iş başında olan, arzunun varlığından bilginin varlığına olan dönüşümü de (bir) bilgi olarak kurar. Fark ediyoruz ki artık mesele *ben konuşuyorum diyen hakikat* değil, “anlamdan ve dolayısıyla tutkudan boşaltılmış, zincirlenmiş” bir hakikattir.²⁰ Böylelikle analitik süreç, özne için bir hakikat değeri taşıyan, hatırı sayılır gösterenleri toplamayı içerir. Analistin edimi bunları izole etmekte yatar.

Yine de Lacan nihayetinde gerçeğe yaklaşıma gelince bilgiyi değersizleştirecektir. *Encore*²¹ seminerinde “lalangue üzerine zırvalamalar (*élucubration de savoir*)” terimini dile getirecektir.

¹⁶ Lacan J., The Seminar, Book II, *The Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis*, ed. J.-A. Miller, trans. S. Tomaselli, Cambridge Press, 1988, s. 15-16. (Türkçesi için: Lacan J., *Freud'un Teorisinde ve Psikanalizin Tekniğinde Ben – Seminer 2. Kitap*, çev. S. Kılıç, Metis Yayınları, 2022, s. 24-26)

¹⁷ A.g.e.

¹⁸ Miller J.-A., “Le paradoxe d'un savoir sur la verité”, *La Cause freudienne*, n°76, Aralık 2010, s. 124.

¹⁹ Lacan J., “Okul Analisti üzerine 9 Ekim 1967 Tarihli Öneri”, s.5 (Erişim: <https://www.amp-nls.org/orientation/>)

²⁰ Miller J.-A., “La paradoxe d'un savoir sur la verité”, a.g.e. s. 129.

²¹ Türkçe kaynak için bir sonraki dipnota bakınız.

Dilin yapısı artık kurguya indirgenirken, bilinçdışı “lalangue ile yapabilme-bilgisi [*savoir-faire*]” olarak anlaşılır.²² Öyleyse hakikate ne olacak? Peki ya ifşalara?

Yalancı hakikat ve kurgu

Ifşanın etkileri analitik yolculuğu belirli bir noktaya kadar şekillendirir. Bu etkiler hakikatin konuşmada üretildiğini işaret eder. Lacan bu sebeple hakikatin bir kurgu yapısına sahip olduğunu savunmuştur. En başından itibaren, *kurgu* teriminin asılsız yahut yanıltıcı bir şeyi temsil etmediğini belirtmiştir. Mitlerin kurgusal özelliği ve çocuksu cinsel teoriler bunun şahididir. Anlatılarının öyküsel yapısı ölüm, varoluş ve yokluk gibi temaların, bir başka deyişle, dile gelmeyenin (*l'indicible*) düzeninden olanı ele almayı mümkün kılar. Ayrıca bu analitik tecrübenin de esaslı bir boyutudur. Fakat yine de analiz, hakikatin artık geçer akçe olmadığı bir noktaya kadar götürülebilir: *jouissance* (zevk) ifşaları taşıyan anlatının dayandığı bu sınır noktasıdır. Ne *jouissance* (zevk) hakkındaki hakikati ne de hakikatin tümünü söyleyebiliriz. Bu bağlamda Lacan'ın, sözcüklerin Şey ile ilişkisinde şeffaflığı fikrine, hakikatin bir bütün olarak kavranması fikrine olduğu gibi karşı çıkmaktan asla vaz geçmediğini fark edebiliriz. Hakikatin ancak etrafında dolanabilir ya da onu kısmen söyleyebiliriz. Dolayısıyla, analitik söylem tarafından kurulan söz bir kurgu meselesidir, yalancı bir hakikattir. Dil bir görünümdür (*semblant*) ve gerçek karşısında ancak yalan söyleyebilir. Freud *proton pseudoların* işlevini Emma vakasında çoktan belirtmiştir. Yalan söylemek, dolayısıyla, doğruculuk ile yalan arasındaki bir ilişkiye dair değildir.

Lacan *Birinci Seminer*'inden itibaren konuşmanın aldatıcı hakikat boyutunda ortaya çıktığının altını çizmiştir. Hakikat yalandır çünkü anlatıya, inşaaya, olaylara verdiğimiz anlama bağlıdır. “*XI. Seminer*’in İngilizce Baskısına Önsöz’ünde” Lacan “yalancı hakikat” kavramını anımsatır. Bu gönderme, J.-A. Miller’in bizleri çoktan davet etmiş olduğu üzere, Lacan'ın “... İşlevi ile Alanı” makalesiyle bir karşıtlık içerisinde okunabilir. Orada Lacan artık hakikatin yalan söyleme dışında geçerli olmadığı bir düzlemde bahseder: *jouissance* (zevk) ve onun doyumu. Yalancı hakikat böylelikle gerçeğe dair bilgi saçması (*élucubration de savoir*) haline gelir, ancak bu hakikat etkilerinin vukuu bulmasını ve analistin onlara kulak kesilmesini engellemez.

²² Lacan J., The Seminar, Book XX, On Feminine Sexuality, *Encore*, J.-A. Miller tarafından düzenlenen metin, trans. B. Fink, Norton, London, 1998, s. 139. (Türkçesi için: Lacan J., *Yine/Hâlâ – Seminer 20. Kitap, 1972-1973*, çev. M. Erşen, Metis Yayınları, 2019, s. 162-163.)

“Doğruyu yapan [*faite vrai*] psikanalizdir ama doğruyu yapmak [*faire vrai*], bunu nasıl duymalı? Bir anlam darbesidir bu [*coup de sens*], bir boş anlamdır (*sens blanc*)²³”, der Lacan.²⁴

Hakikat, süreksizlik ve çeşitlenmeler

Lacan’a göre hakikat, öznenin tarihine süreklilik kazandıran, söylenemeyen yahut ancak yanlış söylenebilmiş anlam veren bir anlatı olmadan var olamaz. Anlatı, “öznenin gerçekliğinde delik (*trou*) olarak geriye kalmış olanı [üstlenir]; onun travmalarına, silinmez imgelerine, abidevî sahnelerine anlam [vermek üzere].”²⁵ Bu, bir hikâyeyi [*histoire*] bir başkası için anlatarak delikler arasında bir devamlılığı yeniden inşa etmeye dairdir. Fakat sürekliliği içinde yeniden kurulmuş bir tarih idealinin yerine, Lacan nihayetinde saçılmış parçalar, kırıklar, belirsizler ve ifşalardan müteşekkil süreksiz bir tarih kavrayışını koyacaktır. Anlatısal süreksizlik tekil, tek sesli bir hakikati soruşturmaya açar. “Analitik söylemin eklemelenmesinin ta kendisi, analizanı yalancı, çeşitlenen ve değişken bir hakikat dokusunu örmeye, yegâne geçici olan ve durmaksızın yalanlara ayağı takılan bir hakikatin örgüsünü inşa etmeye ve bunu geçmiş ve gündelik rastlantısallıklarla [*contingences*] yapmaya sevk eder.”²⁶

Böylece analizde ifşalar birbirini, bazen kendisinden öncekileri soruşturmaya açarak, takip eder. Dahası, analistin edimi kesim ve noktalamaları ile hakikatin çeşitlenmesine iştirak eder. Bilinçdışı bu yolla anlamlanır ve bu anlam durmaksızın yeniden yorumlanır. Hakikat çeşitlenir ve çoğalırken *taristeri*²⁷ bundan böyle aktarımsal düzlemde bir başkası için inşa edilen bir şey olarak anlaşılmalıdır. İdeal bir süreklilik yoktur; aktarımsal ve tekil bir tarih vardır.

Kesin olan şey bu *varitye*’nin, hakikatin çeşitlenmelerinin psikanalizin meşguliyeti olarak kaldığıdır. Hakikat sonrası (*Post-truth*) çağda psikanaliz, hakikate atfın kaybolduğu, buna bağlı olarak da sözün değersizleştiği ve hatta değerden düştüğü ana akım söyleme karşıt gitmektedir. Kongremiz tam da öznelere *analiz edilebilirliğinin* koşulu olan hakikat ve söz ile ilişkilerinin etik boyutunu vurgulamaya adanacaktır. “Hakikatin sınanması, analizdir bu; doğruyu

²³ Metni Fransızcadan İngilizceye çeviren N. Wülfing *sens blanc*’ın [kelimesi kelimesine Türkçesi: beyaz anlam] *semblant* [Türkçesi: suret] ile sesteş olduğunu belirtir. Bu ses benzeşmesi Türkçedeki “pembe yalanı” hatırlatabilir. Bir yalan muamelesi yapılamayacak kadar ciddiyetsiz ama yine de bir yalanın tüm işlevlerini yerine getiren bir yalan; kendisini ahlâken meşrulaştırmaya gayret eden bir *gerçeksi*, çn.

²⁴ Lacan J., “L’insu que sait...”, *a.g.e.*, 10 Mayıs 1977 tarihli ders, yayınlanmamıştır.

²⁵ Miller J.-A., “Truth is Coupled with Meaning”, *The Lacanian Review*, 2. Sayı, *a.g.e.*, s. 14.

²⁶ Miller J.-A. “L’orientation lacanienne. Choses de finesse en psychanalyse”, Paris 8 Üniversitesi’nin psikanaliz bölümünde verilen ders, 11 Şubat 2009 tarihli oturum, yayınlanmamıştır.

²⁷ Fransızcası: *hystoire*. Histeri ve tarihi [*histoire*] içeren neolojizm, çn.

söylemeye çalıştığımız yerdir burası, analistin eşliği ise sizlerde doğruyu söyleme tutkusuna ilham vermek içindir.”²⁸

Çeviren: İbrahim Şahin Ateş

Çeviri editörleri: Sanem Güvenç, Ceylin Özcan

Çeviride Natalie Wülfing’in gerçekleştirdiği İngilizce çeviri esas alınmış ve gerek görüldüğünde Fransızca metne başvurulmuştur.

²⁸ Miller, J.-A., “Pass Bis”, *Psychoanalytical Notebooks*, 17. Sayı, ed. P. Dravers, 2007, s. 100.